

Uhygge, frygt og modige børn

**Marc Malmdorf Andersen, Mathias Clasen, Birgitte Elle,
Tomas Ellegaard og Simon Nørgaard Iversen**

I dette temanummer stiller Dansk pædagogisk Tidsskrift skarpt på frygten og fascinationen af det uhyggelige i en pædagogisk kontekst.

Børn og unge både frygter og fascineres af det uhyggelige. Små børn er ofte bange for mørke, men elsker måske at bygge mørklagte huler, og de klatrer i træer, højere og højere, til modet svigter. Ældre børn kan være bange for mordere og voldsmænd, men tiltrukket af uhyggelige film om ondskabsfulde forbrydere og psykotiske dræbere. Og børn i alle aldre synes at være betagede af monstre, lige fra trolden der vil æde de tre bukkebruse til de klassiske horder af hjernefortærende zombier eller den formskiftende dræberklovn Pennywise.

Voksne fortæller skræmmende eventyr og historier for børn og har formentlig gjort det altid. Som Andersen et al.'s artikel i dette temanummer viser, er dette stadig en almindelig praksis og tradition helt ned i vuggestuen. Samtidig har mange voksne en tendens til at skærme børn fra skræmmende aktiviteter og medier. Voksne kan være nervøse for, at børnene kommer til skade eller bliver væk, når de leger udenfor i mørket, eller de kan være nervøse for, at børnene bliver traumatiserede af skræmmende videoer på YouTube eller uhyggelige film på TV. Man kan diskutere, om der her er tale om omsorgsfuldhed og rettidig omhu eller en misforstået sikkerhedskultur, der i sidste ende gør børn en bjørnetjeneste ved at skærme dem fra forskellige former for mentalt ubehag, som de kan lære og vokse af.

Debatten har betydning både for pædagogisk praksis og for den pædagogiske tænkning. Alligevel synes uhyggen og frygten at være oversete og tømte for pædagogisk indhold, når man betragter den pædagogiske praksis og teoriudvikling. Man kunne fx spørge: Det fremgår af dagtilbudsloven, at dagtilbud skal "fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer". Hvad vil 'trygge og pædagogiske læringsmiljøer' så sige? Kan det tænkes, at trivsel, læring og udvikling, nogle gange faciliteres bedst i uhyggelige og 'utrygge' læringsmiljøer? Bør man skærme børn fra det mentale ubehag, som karakteriserer uhyggelige aktiviteter? Eller er det pædagogisk forsvarligt, måske endda tilrådeligt, at udsætte børn for uhygge? Sådant som det formentlig finder sted. Og hvis dette er tilfældet, hvilke kvaliteter og egenskaber er det så, der kan kultiveres og kan formuleres som ærindet med

sådan en pædagogisk praksis: er det modstandsdygtighed, er det mod eller måske noget tredje? Selvom pædagogikken for længst har kasseret forestillingen om frygt som adfærdsregulerende opdragelsesredskab og 'hærdning' som opdragelsens mål, er der fortsat mange aktuelle eksempler på, at børn og voksne frivilligt udsætter sig selv og hinanden for frygt gennem fortællinger, aktiviteter og lege. Så selvom frygt er en følelse, som de fleste mennesker forbinder med ubehag, kan den tilsyneladende også være fascinerende, spændende og måske endda lærerig? Med dette temanummer om uhygge, frygt og modige børn ønsker vi derfor at åbne diskussionen om frygt og uhygge.

I temanummeret fokuseres der såvel på overvejelser set ud fra et pædagogisk udviklings- og læringsperspektiv som fra et nysgerrigt børneperspektiv. Nogle steder rejses kort spørgsmål om, hvorvidt det at udsætte børn for reguleret frygt-eksponering betyder, at barnet får forøget adgang til udviklingsmæssige kvaliteter. Men man kan omvendt spørge, hvorvidt pædagogperspektivet kan slå over i neoliberal formålsstyring, således at sådanne aktiviteter primært henter deres begrundelse på tværs af børns egne perspektiver i en robusthedsideologi, hvor det er børn som kommende arbejdskraft, der er i fokus.

Sådanne spørgsmål kalder på pædagogisk og udviklingsmæssig forskning og overvejelser i forhold til de tiltag, som findes rundt omkring i Danmark og måske også andre steder.

I den første artikel *Titte-bøb! Frygt og leg i danske daginstitutioner* af Marc Malmdorf Andersen, Emilie Schjoldager, Lauritz Holm Petersen, Mathias Clasen gennemgår forfatterne en række fund fra forskningen i børn og unges forhold til det uhyggelige. Desuden præsenteres data indsamlet gennem interviews med pædagoger fra en række danske vuggestuer og børnehaver. Sidstnævnte undersøgelse viser, at introduktionen til uhygge og 'det gode gys' er meget udbredt i dansk pædagogisk praksis helt ned til vuggestuealderen. Der findes efter alt at dømme en høj frekvens af aktiviteter som mørkeleg, sanglege med uhyggelige elementer og fangelege. Desuden findes mere sjældent også iscenesatte møder med udklædte mytiske skikkelser som påskeharen, julemanden eller den sure trolde, der ikke kan lide, når de tre bukkebruse tramper på hans bro. Undersøgelsen peger på, at introduktionen til det uhyggelige ofte er en uudtalt traditionsbåren dannelsesproces, hvor det pædagogiske personale med stor følsomhed afvejer børnenes modtagelighed over for uhyggelige aktiviteter med det formål at understøtte barnets udvikling og nysgerrighed over for det dragende og skræmmende. Og artiklen peger – som andre artikler i dette temanummer også gør – ligeledes på, at der ikke synes at være megen forskning i, hvad det betyder at udsætte børn for reguleret frygt-eksponering.

Herefter følger to illustrerede essays, som giver hver sin vinkel på hvordan gys og gru kan bruges i praksis.

I det første essay skriver Jonas Færch, klubpædagog i Klub Toften Viborg, om det årlige arrangement *Børn på flugt*. Arrangementet er et "horror-run" for børn, altså en slags orienteringsløb med skræmmende elementer. Færch deler de pædagogiske overvejelser, han og hans kolleger har gjort sig i forhold til at skabe skræmmende sjove oplevelser for børn, og fortæller om erfaringerne med dette arrangement, herunder vigtigheden af at efterbehandle oplevelsen med børnene. Som svar på sit eget spørgsmål "Må man gerne skræmme børn?", skriver Færch, at ja, "det er nærmest vores pligt" at skabe de trygge rammer, inden for hvilke børn kan blive utrygge og bange, ikke mindst for at give børnene mulighed for at finde deres egne grænser. Essayet indbyder til yderligere refleksion over horror som pædagogisk værktøj og anfører, at pædagoger bør "blive endnu dygtigere til at bruge [horror] som et pædagogisk værktøj".

I det andet essay, *Gys i underholdning, formidling og fællesskaber: Et praksisperspektiv fra skræmmevirksomheden Dystopia Entertainment*, fortæller Jonas Bøgh om virksomheden Dystopia, der har specialiseret sig i at anvende gys og uhygge til at skabe sjove, positive og nogle gange lærerige oplevelser. I essayet fortæller Bøgh om nogle af de overvejelser, der ligger bag skabelsen og designet af uhyggelige oplevelser, hvordan gys og uhygge er blevet anvendt i en række formidlingssamarbejder, samt om fællesskabet og dets positive effekter blandt de hundredvis af frivillige, som engagerer sig i arbejdet med skabelsen af de professionelle gys.

De to afsluttende artikler i temaet diskuterer mere analytisk hvordan uhygge, mod og frygt skal betragtes.

I artiklen *Skræmt til vid og sans – Evolution og udvikling i den uhyggelige børnefortælling* tager Laura Bjerre Schwalbe afsæt i og argumenterer for et biokulturelt perspektiv, som hun også betegner som "litterær darwinisme". Schwalbes synspunkt er, at børns fascination af uhyggelige historier og film skyldes at den har været evolutionsmæssigt fordelagtig. Schwalbe argumenterer for, "at vi som mennesker skaber og forbruger fortællinger, fordi der er overlevelsesmæssige fordele i dem, navnlig at fiktionshistorier kan give os forhåndserfaringer med situationer, som vi sjældent oplever". Her argumenterer Schwalbe for, at der kan trækkes forbindelser til (nogle af) menneskebørns evolutionære udfordringer: det lille barns fysiske forsvarsløshed og deraf følgende stærke binding til forældrene og barnets behov for at danne modeller for andres perspektiver – den såkaldte theory of mind. Artiklen indeholder endvidere en række eksempler på analyser af moderne tegnefilm som peger på disse udfordringer som centrale.

Temanummeret afrundes med essayet *Modige børn*, hvor Louise Nabe-Nielsen tager fat i mod som fænomen. Med afsæt i Platons dialog *Laches*, undersøges modets forskellige fremtrædelsesformer, og det argumenteres, at modet kan forstås som en vigtig dannelseskategori, når der lægges vægt på dets sociale og

etiske karakter. Antikkens indskrivning af mod i en dydsetisk ramme kobles med den hermeneutisk-fænomenologiske tilgang, og der argumenteres for, at der på denne baggrund kan etableres pædagogiske mulighedsrum, hvor både det almenmenneskelige såvel som modets partikulære fremtrædelsesformer kan afdækkes og undersøges i fællesskab med børnene. På den måde, argumenteres det, kan man gennem dialog og reflekterede erfaringer foregribe kommende farlige og uhyggelige situationer, der kalder på mod.

God læselyst.

Temareaktionen

Marc Malmdorf Andersen, ph.d., adjunkt, Interacting Minds Centre, Aarhus Universitet.

Mathias Clasen, ph.d., lektor, Afdeling for Engelsk, Aarhus Universitet

Birgitte Elle, ph.d., professor, Roskilde Universitet

Tomas Ellegaard, ph.d., lektor, pædagogik, Roskilde Universitet

Simon Nørgaard Iversen, ph.d., adjunkt, VIA UC